

Lesk a bída secesní Barcelony. Nový bestseller autora Katedrály moře.

Ildefonso Falcones

MALÍŘ DUŠÍ

argo

ARGO

MALÍŘ DUŠÍ

ILDEFONSO
FALCONES

MALÍŘ
DUŠÍ

/román/

Přeložila Lenka Malinová

ARGO

EL PINTOR DE ALMAS

Czech edition © Argo, 2021

© 2019, Ildefonso Falcones de Sierra

Translated from the original edition of Penguin Random House Grupo Editorial,

Barcelona, 2019

Translation © Lenka Malinová, 2021

ISBN 978-80-257-3555-8 (váz.)

ISBN 978-80-257-3710-1 (e-kniha)

Když jsem tuto knihu začal psát, těšil jsem se plnému zdraví, ale následkem vážného onemocnění jsem psal tečku za poslední větou a do bříšek prstů mě bodaly tisíce jehliček. Chci tuto knihu věnovat všem, kdo bojují s rakovinou, a také těm, kteří nám pomáhají, povzbuzují nás, prožívají to s námi, trpí po našem boku a občas jsou nuceni snášet naši beznaděj.

Děkuji.

ČÁST PRVNÍ

*Barcelona,
květen 1901*

Uličky historického centra duněly křikem stovek žen a dětí. „Stávka! Zavřete brány! Zastavte stroje! Stáhněte rolety!“ Masa protestujících žen procházela ulicemi starého města a nutila řemeslníky a kupce, jejichž dílny a krámky zůstaly otevřeny, aby okamžitě přestali pracovat. Mnoho žen neslo v náručí malé děti či vedlo za ruku drobotinu, která se pokoušela vymanit z matčina sevření a přidat se ke starším druhům, na něž nikdo nedohlížel. Klacky a tyče, které ženy třímaly v rukou, většinu obchodníků přesvědčily, i když nezřídka došlo i na rozbité výlohy a nějakou tu šarvátku.

„Vždyť jsou to ženy!“ křikl nějaký stařec z balkónu v prvním patře na rozzlobeného ševce, který se právě přel s několika účastnicemi pochodu.

„Anselmo, já...“ Kupec zvedl zrak.

Jeho výmluvy přerušilo bučení a nadávky, které se ozvaly z ostatních balkónů těch starých domů, jež se tísnily v úzkých uličkách, oprýskané fasády měly plné puklin a vlhkých skvrn a obývali je dělníci a prostí lidé. Muž sevřel rty, zavrtěl hlavou a zamkl dveře krámku. Hlouček špinavých dětí v otrhaných hadrech se hlasitě radoval z vítězství a zahrnul hokynáře posměšky. Několik přihlížejících se šprýmům malých stávkujících nepokrytě zasmálo; obuvník nebyl u místních právě v oblíbě. Šil a prodával plátěnou obuv. Byl nedůvěřivý. Nikdy se neusmál ani nepozdravil.

Horda dětí ho zasypávala posměšky, dokud k nim nedošla policie, která protestní pochod žen následovala. V tu chvíli se děcka rozběhla za davem, který pokračoval temnými, křivolakými uličkami středověké Barcelony, do jejichž labyrintu zářivé jarní slunce neproniklo, s výjimkou horních pater budov, které se tyčily nad dlážděním. Místní na balkónech ztichli, když kolem procházeli četníci, ve tváři napjatý výraz, jenž

se zračil i v jejich synchronizovaném pohybu; mnozí z nich jeli na koni, s vytasenou šavlí v ruce. Všichni si byli vědomi toho, jak rozporuplné situaci musí ti muži čelit: jejich povinností bylo zabránit nezákonným protestům, ale nechtělo se jim zakročit proti ženám a dětem.

Dějiny barcelonského dělnického hnutí byly spojeny se ženami a jejich dětmi. To ony bezpočtukrát nabádaly své muže, aby se zdrželi násilných akcí. „Na nás se zaútočit neodváží, však my už kupce samy donutíme, aby zavřeli.“ A tak tomu bylo i v květnu roku 1901, potom co vyšlo dělnictvo do ulic, protože Dopravní podnik koncem dubna propustil stávkující pracovníky a jejich místa obsadil stávkokazy.

Generální stávka, kterou svolaly dělnické spolky na obranu pracovníků tramvajové dopravy, se rozhodně nekonala a až na několik násilných střetů to vypadalo, že četnictvo má situaci ve městě pevně v rukou.

Náhle se z hrdel stovek žen vydral výkřik, roznesla se totiž zpráva, že po Ramble projíždí tramvaj. Ozvaly se nadávky a výhrůžky: „Stávkokazi! Svině! Na ně!“

Účastnice protestního pochodu překonaly rychlým krokem, některé i poklusem, Portaferriiskou ulici a dostaly se až na třídu Rambla de les Flors, tam, kde stojí tržnice La Boqueria, která na rozdíl od ostatních trhů ve městě, jako byl Sant Antoni, Born či La Concepció, nevznikla jako konkrétní projekt, ale tak, že trhovci postupně zabírali náměstí Sant Josep, rozlehlé prostranství obklopené domy s podloubím, až nakonec zcela zmizelo pod plachtami a provizorními střechami, takže podloubí se stalo přirozenými stěnami nové tržnice. Tradiční květinářské stánky, litinové konstrukce, které lemovaly hlavní třídu, byly zavřené, ačkoli mnoho květinářek stálo s rukama v bok poblíž, připraveno hájit svoji živnost. V Barceloně se květiny prodávaly jen v téhle části Rambly. Před tržnicí La Boqueria, jen několik kroků od tramvajové trati, stály v semknutém šiku kupecké povozy s koňmi. Zvířata se neklidně vzpouzela, když je s křikem míjel proud žen. Jen málo protestujících si všímalo neklidných koní, hokynářů a jejich pomocníků, kteří pobíhali sem a tam. Blížila se tramvaj, jež na lince začínající na Rambla de Santa Mònica u přístavu spojovala Barcelonu se čtvrtí Gràcia.

Dalmau Sala krácel v těsném závěsu za četníky s mnoha dalšími muži, kteří doprovázeli protestní pochod žen na jejich cestě po starém městě. Tady na hlavní třídě, kde bylo víc prostoru, měl teď větší rozhled. Zavládl naprostý chaos. Koně, povozy a hokynáři. Pobíhající zvědavci a četníci,

kterí zaujali pozice před zástupem žen s malými dětmi, jenž se před nimi rozvinul ve snaze ochránit vlastními těly ty z nich, které se v chumlu postavily na koleje, aby projíždějící tramvaj zastavily.

Dalmauovi přeběhl mráz po zádech, když spatřil, že některé ženy zvedají své děti do výše a ukazují je četníkům. O něco starší drobotina se vyděšeně držela matek za sukni a s očima dokořán se rozhlížela kolem v marné snaze zjistit, co se to děje, zatímco výrostci, omámeni všeobecnou atmosférou, provokovali četníky.

Ještě před nemnoha, čtyřmi pěti lety by stál Dalmau na jejich místě a jeho matka by se za ním hlasitě dožadovala spravedlnosti a společenského pokroku a burcovala by ho k násilnému střetu s četníky, tak jako většina žen, které nasazovaly své děti jako živé štíty v boji za principy, které stavěly nad osobní bezpečí.

Křik žen v něm na okamžik vyvolal tentýž pocit opojení, jaký zažíval v dobách, kdy se účastnil střetů s policií. Tenkrát si připadali jako bohové. Bojovali za dělnickou třídu! Četníci či vojsko proti nim občas zakročili, ale to se dnes nestane, říkal si Dalmau s pohledem upřeným na protestující ženy, které se postavily tramvaji. Ne. Toho dne veřejné složky neměly na ženy zaútočit, cítil to, věděl to.

Netrvalo dlouho a našel je. Stály v první řadě a měřily si tramvaj na lince ze čtvrti Gràcia plamenným zrakem, jako by ji mohly zastavit jen silou svého pohledu. Dalmau se usmál. Bylo snad něco, čeho by tím pohledem nedosáhly? Montserrat, jeho mladší sestra, a Emma, jeho milá, nerozlučné družky v neštěstí a v boji za dělnictvo. Tramvaj se blížila a rozeznělo se výstražné cinkání; kola a další kovové prvky se blýskaly ve slunečních paprscích, jež se prodíraly korunami stromů lemuujících Ramblu. Některé ženy ucouvly, ale bylo jich jen málo, pramálo. Dalmau natáhl krk. Neobával se o ně, tramvaj jistě zastaví. Matky i četníci se ztišili v očekávání věcí příštích. Mnoho zvědavců napětím ani nedýchalo. Hlouček žen na kolejích jako by vzrostl, pevný, neochvějný, připravený nechat se přejet.

Zastavila.

Ženy propukly ve vítězný jásot a těch několik cestujících, kteří se odvážili do tramvaje nastoupit a kteří seděli na slunci v horním patře, bralo schody po dvou, jen aby mohli vzít nohy na ramena, tak jako před chvílí řidič a průvodčí, kteří z ní vyskákali dřív, než stačila zastavit.

Dalmau se zahleděl na Montserrat s Emmou: obě zdvihaly nad hlavu zařatou pěst, usmívaly se a nadšeně oslavovaly vítězství svých družek.

Neuběhla ani minuta a stovky žen se vrhly na tramvaj. „Pojďme! Na ni!“ Četníci chtěli zakročit, ale zabránila jim v tom hradba žen s dětmi. Do tramvaje se zboku opřela spousta rukou. A mnoho dalších rukou, které na vůz nedosáhly, se zapřelo o záda družek před sebou.

„Tlačte!“ zakřičelo naráz několik z nich.

„Ještě!“

Tramvaj se rozkývala.

„Ještě! Ještě, no tak!“

Ráz, dva... Vůz se v rytmu výkřiků, jimiž se stávkující pobízely, kymácel stále víc. Po chvíli se ze stovek hrdel vydral ryk a vagón se konečně převrhl. Povyk se smísil se zvukem praskajícího dřeva a skřípěním železa a tramvaj i ženy zahalil obláček prachu. Okamžik ticha, když tramvaj dopadla na bok, ve chvíli přerušil vítězný jásot.

„Sláva revoluci!“

„Ať žije anarchie!“

„Všeobecná stávka!“

„Smrt flandákům!“

Víc práce a lepší pracovní dobu. Omezit vyčerpávající směny. Skoncovat s dětskou prací. Omezit moc církve. Větší bezpečnost. Slušné bydlení. Vyhnat náboženské představitele. Zdravotnický systém. Laické vzdělávání. Dostupné potraviny... Barcelonskou třídou La Rambla de les Flors zahřměly tisíce požadavků, které po dělnících opakoval i rostoucí dav prostých lidí, jenž se tam hromadil a nadšeně ženám tleskal.

Emma s Montserrat, obě zpocená a s tvářemi umouněnými od prachu, který se zvedl po pádu tramvaje, nadšeně poskakovaly, povzbuzovaly své družky a natahovaly paže k tramvaji, aby na ni mohly vylézt. Při pohledu na ty dvě mladé dívky se Dalmauovi zježily vlasy v zátylku. Jak jsou statečné! Jak jsou angažované! Vzpomněl si, kolikrát se po boku matek a manželek dělníků vydali do ulic bojovat za nějakou věc. Dalmau byl starší sotva o dva roky, avšak obě dívky ho předčily v míře odvahy, jako by je k tomu nutila skutečnost, že jsou ženy, a pokřikovaly, nadávaly, dokonce i provokovaly četníky. A teď tu stály na tramvaji, kterou právě vlastníma rukama převrhl. Dalmau se zachvěl, zvedl do výše sevřenou pěst a přidal se k lidem, kteří hlasitě provolávali své požadavky.

Ještě když krácel po barcelonské třídě Gràcia směrem k továrně na keramiku, kde pracoval a která stála na nezastavěném prostranství na břehu

řecky Bargalló ve čtvrti Les Corts, slyšel v duchu ohlušující vřavu a doznívalo v něm rozechvění. Nestačil si s dívkami promluvit, protože jakmile ženy dosáhly svého cíle, tváří v tvář stále nervóznějšímu četnictvu se protestní pochod raději rozpustil a ženy se s dětmi rozprchly všemi směry. Třeba četníci Montserrat s Emmou poznají. Zcela jistě! řekl si v duchu a odsunul nohou spadlý list. Kdo by zapomněl na to, jak tam nahoře stály? Určitě se však nakonec rychle smísily s bezpočtem jim podobných žen na tržnici La Boqueria nebo na Ramble: s ženami v blůze, obvykle s vyhrnutými rukávy, a v sukni až po kotníky, doplněné zástěrou. Starší ženy nosily vlasy zakryté šátkem, nejčastěji černé barvy, ostatní chodily prostovlasé, vlasy stažené do drdolu. Byly úplně jiné než bohaté, elegantní ženy, jež se procházely po třídě Gràcia.

Dalmau se každý den cestou po oné barcelonské tepně těšil z pohledu na dámy, jež si pyšně vykračovaly obklopené dětmi a chůvami v bílém nebo projížděly kolem v kočáře. Říkalo se, že ideál ženské krásy se má posuzovat podle tří věcí: ňader, břicha a zadnice. Secese ovlivnila vedle architektury a ostatního umění také ženskou módu a nahradila přísné středověké prvky, které se používaly v posledním desetiletí předchozího století, ošacením, jež odhalovalo ženy takové, jaké jsou, s korzetami, které podtrhovaly přirozené křivky jejich těla v překrásných vlnovkách: dmoucí se ňadra, štíhlé břicho stažené v korzetu a vzadu zdůrazněné půlky, jež čněly, jako by se neustále hotovily k útoku. Ve volných chvílích sedával Dalmau na některé z laviček podél třídy a dělal si uhlím náčrty těch žen, ačkoli si je v duchu raději představoval bez ošacení a kreslil je nahé. Nechtěl se omezovat jen na to, co šaty a korzety pouze naznačovaly. Chodidla, nohy, kotníky, zejména kotníky, jemné a štíhlé, s jasně vyrýsovanými šlachami, ruce a paže. A ta hrdla! Proč soudit jen podle tří kritérií: ňader, břicha a zadnice? Měl rád ženskou nahotu, leč naneštěstí neměl tu příležitost pracovat s modelkami bez šatů. Jeho mistr Manuel Bello mu to zakázal. Nahá mužská těla ano, ale ženská ne. Když to nedělá on, namítal mistr, jak by to mohl dělat Dalmau. Není divu, znáte-li Manuelovu choť, musel se Dalmau usmát za mistrovými zády. Žena hluboce maloměšťanská, licoměrná, konzervativní, fanatická katolička – všechny tyto ctnosti sdílela se svým manželem –, žena, která se urputně držela stylu, jenž vyšel z módy už před dávnými lety, a stále ještě nosila honzíka, drátěnou vycpávku, která se přivazovala k pasu, aby se šaty vzadu nadmuly.

„Vypadá jako šnek,“ posmíval se mistrové Dalmau, když o ní vyprávěl Montserrat s Emmou, „všechno vepředu a vzadu má jakousi ulitu, kterou vláčí všude s sebou. Nebudete mi věřit, ale nedovedu si ji představit nahou.“

Ty dvě se zasmály.

„Nikdy jsi nezbavil hlemýžďe jeho ulity?“ zeptala se ho sestra. „Nakresli téhle slimáčici místo tykadel trochu vlasů a hned máš nahý akt té své uslintané maloměšťačky.“

„Mlč! To je hnus!“ protestovala Emma a štouchla do Montserrat. „Nač si musíš představovat ženy nahé?“ obrátila se k Dalmauovi. „To ti nestačí to, co máš doma?“ zeptala se sladkým hlasem a svůdně přitom protahovala slova. Dalmau ji přitáhl k sobě a políbil ji na ústa.

„Jistěže mi to stačí,“ zašeptal jí.

S výjimkou erotických fotografií, na nichž potají studoval ženskou nahotu, byla Emma popravdě jedinou ženou, která mu kdy nahá stála modelem. Když se o tom dozvěděla Montserrat, také se mu nabídla.

„Jak bych mohl malovat nahou vlastní sestru?“ odmítl ji.

„Jde o umění, ne?“ naléhala a učinila pokus sundat si blůzku, ale Dalmau ji chytil za ruku a zadržel ji. „Moc se mi líbí, jak jsi namaloval Emmu! Je na tvých kresbách tak... smyslná! Tak ženská! Vypadá jako bohyně! Nikoho by nenapadlo, že je to kuchařka. Chtěla bych se vidět také tak, ne jako obyčejnou dělnici z továrny na potisk bavlny.“

Když viděl, jak se popotahuje za květovanou sukni, kterou měla na sobě, jako by se jí chtěla zbavit, musel Dalmau na chvíli zavřít oči.

„Také bych ráda, abys mne tahle namaloval,“ naléhala dál.

„A matka by byla ráda?“ přerušil ji.

Montserrat ohrnula horní ret a odevzdaně zavrtěla hlavou.

„Není nutné, abych tě namaloval nahou, vždyť dobře víš, že jsi tak hezká jako Emma,“ snažil se ji utěšit Dalmau. „Každý se do tebe hnedle zamiluje! Chlapi po tobě šílí, leží ti u nohou.“

Toho dne, po oné události s převrženou tramvají, se Dalmau na cestě do práce už dost opozdil, a tak neměl čas těšit se z imaginární nahoty měšťanek, které se procházely po třídě Gràcia. Také mu nezbyval čas prohlížet si secesní stavby, které rostly jako houby po dešti v barcelonské čtvrti Eixample, což byla oblast za hradbami, kde bylo po staletí z důvodu obranné strategie zakázáno stavět a kde začaly vyrůstat první budovy teprve v devatenáctém století, když byly hradby strženy. Mistr

Bello těmi secesními stavbami pohrdal navzdory tomu, že prodej keramiky pro nové domy mu přinášel tučné zisky.

„Synu,“ vymlouval se jednou, když se ho Dalmau na tento rozpor odvážil upozornit, „obchod je obchod.“ Nedalo se však popřít, že po Světové výstavě, která se v Barceloně konala v roce osmnáct set osmdesát osm, přinesla secese výrazné změny nejen v ženském odívání, a pro řadu konzervativců byl nový směr těžko stravitelný. V posledním desetiletí devatenáctého století se ženy osvobodily od turnýry a konečně přestaly vypadat jako hlemýždi, nosily se střídme šaty, jež připomínaly středověké oděvy. V témže desetiletí našli ve středověku inspiraci také architekti a snažili se svými stavbami evokovat slávu středověkého Katalánska. Domènech i Montaner oprášil staré stavební techniky a místní materiály, jako například neomítnuté cihly, z nichž vystavěl kavárnu s restaurací v areálu výstaviště: mohutný hrad s cimbuřím a orientálními prvky, na něž nicméně odvážně, s originalitou jemu vlastní, dal umístit pás zhruba padesáti erbů z bílé keramiky (původně se počítalo se stovkou) s reklamou na produkty, na kterých si mohli návštěvníci v restauraci pochutnat. Objevili se na nich námořník popíjející džin, slečinka se zmrzlinou či kuchařka chystající čokoládu.

O několik let později využil architekt Puig i Cadafalch při rekonstrukci domu rodiny Amatllerových na třídě Gràcia středověké prvky, odmítl symetrii i klasicismus a obohatil Barcelonu o její první pestrobarevnou fasádu. Puig si na ní vyhrál s dekorativními prvky tak jako Domènech u své restaurace s kavárnou na Světové výstavě, nechal se inspirovat soukromými vášněmi majitele domu a osadil fasádu bezpočtem groteskních zvířat: byly na ní k vidění pes, kočka, liška, koza, pták s ještěrkou v roli strážců, žába, která vyfukuje sklo, a další, jež si připíjí pohárem, párek prasat, který vytesává z kamene amforu, osel čtoucí knihu a jiný, jenž tomu přihlíží, lev – milovník fotografování vedle medvěda s deštníkem, králík, který taví železo, zatímco jeho druh mu nese vodu, a opice, která buší do kovadliny.

Podle Dalmauova mistra byla tato dvě díla s mnoha dalšími budovami předzvěstí změn, odlišného pojetí architektury, předchůdci domu Calvetů v barcelonské ulici Casp. Při jeho stavbě už architekt Gaudí opustil historizující tendence, které jej inspirovaly v prvním období tvorby v předešlém století, a přiklonil se k architektuře, která si kladla za cíl uvést hmotu do pohybu. „Kámen a v pohybu!“ zvolal Manuel Bello nechápavě.

„Ženy i stavby,“ svěřil se při jedné příležitosti Dalmauovi, „se postupně osvobozuji ze své společenské třídy, z obvyklých mravů a z pout svých vlastníků a prostituuji se. Ženy se mění ve vlnící se zmije a stavby v bezduchou hmotu.“ Pak se mistr otočil a tvářil se, jako by nastal konec světa. Dalmau si odpustil námitku, že jeho tedy ženy s vlnícími se křivkami přitahují a že obdivuje ty, kteří chtějí tepanému železu, kameni, a dokonce i keramice vdechnout život. Ten, kdo dovede užaslým zrakům přihlížejících předložit hmotu proměněnou v tekutinu, musí být černo-kněžníkem, mágem, výjimečným tvůrcem!

Ze zamyšlení Dalmaua vytrhl dlouhý vůz naložený hlinkou, tažený čtyřmi statnými valachy s mohutnými hlavami, krky i zadnicemi a se silnými, chlupatými nohama, který ho pomalu, ztěžka minul a rozechvěl přitom zem. Dalmau zvedl zrak a spatřil, jak se za vozem prohnutým pod hromadou nákladu tyčí vysoké komíny továrních pecí. „Manuel Bello García. Továrna na výrobu keramické dlažby,“ hlásal nápis nad vstupní branou, vyvedený modře na bílých dlaždicích. Za branou se otevíralo široké prostranství s káděmi a sušáky, obklopené sklady, kanceláři a pecemi. Šlo o středně velkou továrnu, kde se věnovali sériové výrobě, ale také pracovali na zakázku podle zadání architektů a stavbyvedoucích nesčetných nových staveb či komerčních budov, obchodů, lékáren, hotelů, restaurací, kde se nově keramika uplatňovala jako výrazný dekorační prvek.

A právě to byla Dalmauova práce: kreslení. Vytvářel vlastní návrhy dlaždic pro sériovou výrobu, které pak firma nabízela ve svém katalogu, dotvářel prosté náčrty budoucích dlaždic, jež si pro své domy či komerční prostory vymysleli stavbyvedoucí, a v neposlední řadě překresloval osvědčené vzory, s nimiž si secesní architekti uvykli pracovat.

„Odpusťte, mistře...,“ omlouval se Dalmau v místnosti v prvním patře, která jeho nadřízenému sloužila jako kancelář i ateliér v jednom, „ale situace ve starém městě je nepřehledná. Protesty, policejní zásah...,“ přeháněl. „Musel jsem tam zůstat kvůli matce a sestře.“

„Je naší povinností starat se o ženy, synu,“ přikývl zpoza mahagonového psacího stolu Manuel, oděný jak se sluší a patří do přísné černi, doplněné o tmavě zelenou kravatu s velkým uzlem. Bradu a krk měl hladce oholeny, na tváři ostré linie širokých, hustých licousů, které přecházely ve stejně hustý knír. „Ženy nás potřebují. Činíš dobře. Ti anarchisté a libertariáni stáhnou tuhle zemi ke dnu! Doufám, že proti nim četníci tvrdě